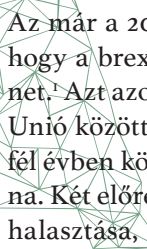

Élet a brexit után

BÍRÓ-NAGY ANDRÁS – SZABÓ MÁRK

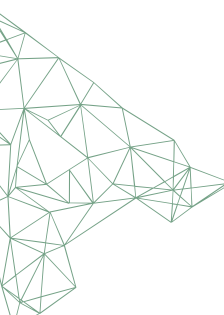
Az már a 2016. június 23-i brit népszavazás másnapján is egyértelmű volt, hogy a brexit tényleges bekövetkeztéig vezető út nem lesz egy fáklyásmenet. Azt azonban, ami a referendumtól az Egyesült Királyság és az Európai Unió közötti jövőbeli kapcsolatokat rendező megállapodásig tartó négy és fél évben következett, nincs az a forgatókönyvíró, aki előre kitalálhatta volna. Két előre hozott parlamenti választás, a kilépés dátumának háromszori halasztása, a parlament által háromszor leszavazott, majd távozni kényszerülő miniszterelnök (Theresa May), a megállapodás nélküli kilépést is megoldásnak tartó, de végül megállapodást kötő új miniszterelnök (Boris Johnson), továbbá végtelen tárgyalások, feloldhatatlannak tűnő dilemmák fémjelezték a hosszú, rögös utat, amelynek végén az Egyesült Királyság távozott az Európai Unióból.

Ez a négy és fél év felbecsülhetetlen mennyiségű energiát emésztett fel a brit és az uniós oldalon egyaránt egy olyan jövőbeli helyzet kialakítása érdekében, amely mindkét fél számára elsősorban a kármentésről, a veszteségek minimalizálásáról és a békés egymás mellett élés kereteinek kialakításáról szólt. Elemzésünkben elsőként áttekintjük azt a rendkívül fordulatos utat, amely végül a brexitig vezetett, majd vázoljuk azokat az alapokat, amelyekre a brit–EU-s kapcsolatok a jövőben épülhetnek. Ezt követően két fő szempont szerint mutatjuk be a brexit utáni Egyesült Királyság kilátásait: az ország egységét feszítő belpolitikai dinamikákat és a Johnson-kormány globális ambícióit értékeljük.

A hosszú, rögös út a brexitig

A 2016. júniusi népszavazás sokja után hamar világossá vált, hogy a kilépést támogató konzervatív politikusoknak sincs kész forgatókönyvük arra, hogy miként kellene lebonyolítani a válást az EU-tól, és milyen alapokra lenne szerencsés helyezni a jövőbeli kapcsolatokat. A brexitreferendum után David Cameron helyét átvevő Theresa May miniszterelnök csak kilenc hónappal később aktiválta a híres 50-es cikkelyt, amely hivatalosan is elindította a kilépési folyamatot: a kétéves idegőrlő, végtelenül fordulatossá váló visszafordulást a hivatalos távozás első tervezett dátumáig, 2019. március 29-éig.

¹ Vö. BÍRÓ-NAGY András, SZABÓ Márk, *Egy balul elsült hazárdjáték. A Brexit okai és következményei*, Kommentár, 2016/4., 92–102.

Theresa May a tárgyalásoknak megerősített parlamenti többséggel és friss politikai mandátummal kívánt nekivágni. Ennek érdekében előre hozott választásokat írt ki 2017. június 8-ára, egyben arra is számítva, hogy könnyedén még erősebb parlamenti többségre tudja váltani a kampány kezdetekor meglévő tizenöt-húsz százalékpontos előnyét. A 2017-es parlamenti választás végül a modern brit politikatörténet egyik legnagyobb öngóljaként híresült el. May pozíciója súlyosan megrendült, miután a Konzervatív Párt mindössze 318 mandátumot szerzett a 650-ból, és ezzel elvesztette a többségét, amely természetesen nélkülözhetetlen lett volna ahhoz, hogy a saját terveinek megfelelő brexitmegállapodást tudjon elfogadtatni. A kudarchoz egyaránt hozzájárult a népszerűtlen pártprogram (a fő támadási felületet a toryk szociálisan érzéketlen imázsát erősítő „demenciaadó” terve adta) és Theresa May katasztrofális kampányteljesítménye.² A tory miniszterelnök alkalmatlan volt a nagyobb tömegek előtti fellépésre, megszólalásai robotszerűek voltak, a nyilvános vitahelyzeteket kerülte, és mellette az amúgy népszerűtlennek számító Jeremy Corbyn munkáspárti miniszterelnök-jelölt is üde színfoltnak, lendületes alternatívának tűnt, aki kis híján le is tudta dolgozni pártja tetemes hátrányát.

Az csak a következő két év belpolitikai küzdelmeiben derült ki, hogy mennyire végzetesen meggyengült May pozíciója az előre hozott választások kudarca miatt. A konzervatívok az északír unionisták (DUP) külső támogatására szorultak a parlamenti többségük biztosításához, ami éppen a kilépési tárgyalások legfontosabb pontján, az ír határ kérdésében kötötte meg erősen a brit miniszterelnök kezét.³ Az nem volt kérdés a brit belpolitika és az uniós intézmények részéről sem, hogy szóba sem jöhet új fizikai határok felállítása Írország és Észak-Írország között. Ebből fakadóan a fő kérdés éveken át az volt, miként lehet összehozni a brexittámogatók azon igényét, hogy az Egyesült Királyság ténylegesen lépjen ki a közös piacból és azt, hogy a kilépés utáni helyzet következtében ne lángholjon fel újra az erőszak az Ír-szigeten. A Michel Barnier által vezetett uniós tárgyalódelegáció minden körülmények között ragaszkodott egy olyan biztosíték („Irish backstop”) elfogadásához, amely akkor is garantálja a határok szabad átjárását Írország és Észak-Írország között, ha az Egyesült Királyság és az Európai Unió a kilépést követő átmeneti időszak végéig nem tud megállapodni az együttműködés későbbi kereteiről. A May-kormány által is elfogadott biztosíték szerint nemcsak Észak-Írországgal maradt volna szorosabb az uniós kötelék, hanem a teljes Egyesült Királyság is a vámunió része maradt volna

² BEAUCHAMP, Zack, *The Shocking UK Election Results, Explained*, Vox, 2017. június 9., www.vox.com/world/2017/6/9/15767522/uk-election-results-hung-parliament.

³ SZABÓ Márk, *Hülye Kilépések Minisztériuma, avagy mit bénáznak az angolok a brexittel?*, Válasz Online, 2019. február 18., www.valaszonline.hu/2019/02/18/hulye-kilepesek-minisztériuma-avagy-mit-benaznak-az-angolok-a-brexittel.

egészen addig, amíg el nem fogadnak egy átfogó kereskedelmi-gazdasági megállapodást.⁴ Ez a megoldás a Londontól való potenciális eltávolodástól tartó északi unionisták mellett a keményvonalas brexittámogató képviselőknek is sok volt, de a kilépés visszafordításában vagy egy későbbi szorosabb kapcsolatban még bizakodó munkáspárti, liberális demokrata vagy skót képviselők sem tudták támogatni. Ennyi ellenérdekelt fél mellett szinte törvénytörő volt, hogy Theresa May brexitmegállapodása hatalmas pofonokat kapott Westminsterben. Háromszor szavazta le a parlament alsóháza, amelyek közül az első szavazás kifejezetten megalázónak tekinthető: 2019. január 15-én 230 fős többséggel utasították el a May-kormány által előterjesztett szöveget, amihez nagyban hozzájárult, hogy saját pártja jelentős része is a miniszterelnök ellen fordult. Ez volt minden idők legnagyobb különbségű parlamenti veresége a brit kormányok történetében.⁵

A brit parlament által elfogadott megállapodás hiányában Theresa May 2019 márciusában arra kényszerült, hogy hosszabbítást kérjen az Európai Tanácstól, amit előbb két hétre, majd újabb fél évre megkapott, ezzel 2019. október 31-ére kitolva a brexit várható dátumát. A parlamenti fiaskók azt is egyértelművé tették, hogy mivel a folyamat biztosan nem zárul le május végéig, az Egyesült Királyság nem úszhatja meg azt a rendkívül kellemetlen fejleményt, hogy három évvel a kilépésről határozó népszavazás után meg kell tartania az európai parlamenti választást az országban. Az EP-választáson a botladozó toryk nagy vereséget szenvedtek (mindössze 8,8 százalékot kaptak), a Nigel Farage vezette Brexit Party pedig a kilépéspártiak elégedetlenségét és türelmetlenségét meglovagolva 30,5 százalékos eredménnyel nyert. Corbyn Munkáspártja is nagy ütést kapott (13,6 százalék) – esetükben is az okozta a gondot, hogy a markánsabb üzenetekkel operáló riválisok, a bennmaradáspárti Liberális Demokraták (19,6 százalék) és a Zöldek (11,8 százalék) felé ment el a párt sok támogatója.

Megrendült helyzetét látva 2019 nyarán Theresa May lemondott a miniszterelnökségről. Őt a brexitkampány korábbi vezető arca, May egykori külügyminisztere, Boris Johnson követte a Downing Street 10-ben. Johnson egyik fő célja az ír biztosíték újratárgyalása volt, amelyben sikerült is változást elérnie 2019 őszén. Az Irish backstop helyébe lépő Northern Ireland Protocol garantálta, hogy az Egyesült Királyság mindenképpen kilép a vámunióból – ez kulcsfontosságú volt a keményvonalas brexittámogatóknak.⁶ Az viszont a Johnson által győzelemként bemutatott kilépési megállapodásban sem változott, hogy Észak-Írországra külön szabályok

⁴ *Brexit: What Are the Backstop Options?*, BBC, 2019. október 16., <https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-politics-44615404>.

⁵ *May Suffers Heaviest Parliamentary Defeat of a British PM in the Democratic Era*, The Guardian, 2019. január 16., www.theguardian.com/politics/2019/jan/15/theresa-may-loses-brexit-deal-vote-by-majority-of-230.

⁶ *How Is Boris Johnson's Brexit Deal Different from Theresa May's?*, The Guardian, 2019. október 17., www.theguardian.com/politics/2019/oct/17/how-is-boris-johnson-brexit-deal-different-from-theresa-may.

vonatkoznak – ez ugyanis elengedhetetlen volt ahhoz, hogy az ír határ akadálymentesen átjárható maradjon a személyek és a termékek számára egyaránt. Ezzel a húzásával Johnson gyakorlatilag a busz alá dobta az északír unionistákat, akik természetesen élesen elleneztek Johnson megállapodását is, mivel az *de facto* vámhatárt létesített Észak-Írország és Nagy-Britannia között (az északír megoldásban csak akkor következhet be változás, ha az északír parlament, a Stormont másként dönt – erre legközelebb a kilépés után négy évvel lesz lehetőség).

Johnson azonban már a DUP támogatásának elvesztése előtt kisebbségbe került a brit parlament alsóházában. A toryk 21 lázadó EU-párti képviselőjét 2019 szeptemberében felfüggesztették, ezzel pedig a konzervatív többség is odalett. 2019 ősze amúgy is turbulens időszak volt Westminsterben, főként azt követően, hogy Boris Johnson megpróbálkozott az alsóház felfüggesztésével, annak érdekében, hogy a parlamenti képviselők ne tudjanak érdemben beleszólni a kormány brexitstratégiájába. Az alsóház felfüggesztését a legfelsőbb bíróság jogellenesnek nyilvánította,⁷ és a visszatérő képviselők gyorsan meg is kötötték Johnson kezét: arra kötelezték, hogy kérjen újabb halasztást az európai vezetőktől. Boris Johnson, aki korábban arról beszélt, hogy akár van megállapodás, akár nincs, ő kilépteti az országot 2019. október végén, arra kényszerült, hogy új kilépési határidőt kérjen. Ezt meg is kapta: a harmadik halasztás eredményeként az új céldátum 2020. január 31-e lett.

Boris Johnson számára ezen a ponton nyilvánvalóvá vált, hogy csak egy új választás mozdíthatja ki az országot abból a patthelyzetből, amelybe még a 2017-es előre hozott választások eredményeként került. A 2019. december 12-ére kiírt újabb előre hozott választásoknak Johnson azzal az ígérettel vágott neki, hogy pontot tesz e végeláthatatlannak tűnő történet végére („Get Brexit done”). Ez az üzenet jól rezonált a hagyományos konzervatív táborban és a 2016-ban a kilépésre szavazó munkáspárti körzetekben egyaránt. Johnson kampánya rést ütött a Munkáspárt „vörös falán”, olyan körzeteket hódítva el, amelyeket a toryk száz éve nem tudtak megnyerni.⁸ Ennek köszönhetően Boris Johnson konzervatívjai nemcsak az országos szavazatarány terén arattak sima győzelmet (43,6 százalék, szemben a Munkáspárt 32,1 százalékos eredményével), hanem 48 új körzetet nyertek a 2017-es eredményükhöz képest, és kényelmes többségbe kerültek a parlamentben. Ezzel szemben a Munkáspárt 1935 óta a legrosszabb választási eredményét érte el, ami Jeremy Corbyn távozásához vezetett.

⁷ *Supreme Court: Suspending Parliament Was Unlawful, Judges Rule*, BBC, 2019. szeptember 24., www.bbc.com/news/uk-politics-49810261.

⁸ *General Election 2019: How Labour's 'Red Wall' Turned Blue*, 2019. december 13., <https://www.bbc.com/news/election-2019-50771014>.

A 2019. decemberi választás után a kilépés visszafordításában reménykedő hangok elcsendesedtek, az ellenzéki pártok mély önvizsgálatba és útkeresésbe kezdtek, a brexit kérdése pedig végleg eldőlt. 2020. január 31-én az Egyesült Királyság hivatalosan is kilépett az Európai Unióból. Ehhez még szükség volt a formális jóváhagyásokra a csatorna mindkét oldalán, de ez már nem ütközött akadályokba. Emelkedett pillanatok azonban még hozott: emlékezetes volt, amikor az Európai Parlament képviselői a kilépési megállapodás megszavazását követően az *Auld Lang Syne* című dalt (Robert Burns költő versét) énekelve búcsúztak a távozó Egyesült Királyságtól.

Ingatag alapokon: EU–brit kapcsolatok a válás után

A hivatalos kilépéssel azonban még messze nem zárult le a folyamat, a jövőbeli kapcsolatok kialakítása még hátra volt. A 2020 karácsonyán nem kis izgalmakat követően tető alá hozott megállapodás azt jelentette, hogy az átmeneti időszak lejártával, a brexit tényleges beköszöntével a kilépés utáni kapcsolatoknak legalább lesz egy minimális keretük, még ha sok kérdés nyitott maradt is. Végso soron tehát a felek elkerülték azt, hogy a koronavírus-válság kellős közepén még egy megállapodás nélküli brexit okozta sokkot is kezelni kelljen. Nem volt mindig egyértelmű, hogy lesz megállapodás: számos pontja volt a tárgyalásoknak, amikor a horrorforgatókönyvként kezelt „no-deal brexit” tűnt a legvalószínűbb kimenetelnek. A helyzet drámaiságát jól érzékelteti, hogy 2020. december elején, az egyik kudarcral végződött tárgyalási forduló után Boris Johnson arról értekezett Ursula von der Leyen bizottsági elnöknek, hogy úgy kellene feltámasztani a maradék néhány hétben a tárgyalásokat, ahogy a *Ponyvaregény* című filmben Uma Thurmant sikerült egy adrenalininjekcióval visszahozni az életbe.⁹

A teljes 2020-as évet igénybe vevő tárgyalások kulcskérdése a britek számára az volt, sikerül-e úgy visszaszerezni az ország szuverenitását, hogy közben az EU-val fenntartott gazdasági kapcsolatok ne szenvedjenek nagy károkat. A több mint 1200 oldalas megállapodás fényében kijelenthető, hogy mindkét téren lehetnek hiányérzetei a brit kormánynak. Az egyik fő szempont az volt a Johnson-kormány számára, hogy az Európai Bíróságnak a későbbiekben ne legyen semmilyen beleszólása a vitás kérdésekbe. Ez csak részben teljesült, mivel az Ír-sziget békéjének megőrzése érdekében Észak-Írország végül része marad a közös piacnak és a vámunióknak, a vámhatár pedig átkerül az Ír-tengerre, ami egyben azt is jelenti, hogy az Európai Bíróság döntéseinek a következő években is lesz jelentősége legalább

⁹ PARKER, George, FOSTER, Peter, FLEMING, Sam, BRUNSDEN, Jim, *Inside the Brexit Deal: the Agreement and the Aftermath*, Financial Times, 2021. január 22., <https://www.ft.com/content/cc6b0d9a-d8cc-4ddb-8c57-726df018c10e>.

az Egyesült Királyság egy részén. Érdeemes kiemelni, hogy a szuverenitás kérdésében Boris Johnson olyan komoly engedményt tudott lenyomni a Konzervatív Párt torkán, amelyhez hasonlóra Theresa Maynek esélye sem volt, sőt a sajtójai feszítették keresztre még a gondolataért is. Észak-Írország tehát valamelyest kevésbé kerül távol az EU-tól, mint az Egyesült Királyság többi része, és ezzel óhatatlanul kinyílik a valamikori ír egyesítés kérdése. Az ír kormány mindenesetre már tett is egy szimbolikus lépést a közeledés érdekében: 2021-től Írország állja a költségeit annak, hogy az északír diákok továbbra is az Erasmus-program részesei maradhassanak (miközben a többi brit diáknak már nem lesz ilyen lehetősége).¹⁰

Azt, hogy a szuverenitás visszaszerzése („take back control”) mennyire relatív fogalom, kiválóan illusztrálja az is, hogy a kilépést követően formálisan bármilyen kereskedelmi-gazdasági döntést meghozhat ugyan a brit kormány, de ha ennek során nem figyel arra, hogy az EU–brit kereskedelmi kapcsolatokat egyenlő feltételek jellemezzék („level playing field”), az súlyos gazdasági válaszlépésekhez vezethet az EU részéről. A brexitmegállapodás egyik sikereként hirdette Johnson a vámok és kvóták nélküli további kereskedelem lehetőségét a két fél között,¹¹ de arról már kevesebb szó esik, hogy ennek komoly feltétele van: a britek nem tehetnek olyan lépéseket (például a munkajogi vagy a környezetvédelmi előírások lazításával), amelyekkel igazságtalan versenyelőnyhöz jutnának. Ez a kitétel alapvető fontosságú volt az EU számára a tárgyalások során, és azzal, hogy be is került a megállapodásba, a briteknek minden gazdasági-kereskedelmi szabályozási kérdésnél mérlegelniük kell azt is, hogy az mennyiben tér el az uniós szabályozástól, és mennyire fenyeget esetleges gazdasági ellenlépésekkel az unió részéről. Mivel a kilépés pillanatában minden brit szabály megfelelt az uniós előírásoknak, egyelőre nincs ilyen veszély a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok terén, azonban egy esetleges vámháború lehetősége korlátokat állíthat a szabályok lazításával versenyképességi előnyökre törő brit terveknek. Joggal feltételezhető, hogy a kölcsönös fenyegetés állandó része lesz a brexit utáni EU–brit gazdasági kapcsolatoknak.

A gazdasági mozgásteret tehát mindenképpen szűkíti az egyenlő játékfeltételek betartásának kerete, de a kilépés közvetlen gazdasági hátrányai is gyorsan kézzelfoghatóvá váltak. A vámmentesség nem jelenti azt, hogy a fokozódó bürokratikus terhek (például eredetvizsgálat) miatt ne lassulna le máris az áruforgalom,¹² de még ennél is nagyobb fejtörést okoz a brit gazdaság húzóágazata, a pénzügyi szektor rendezetlen helyzete.

¹⁰ *Government to Fund Erasmus Scheme for Students in Northern Ireland*, Irish Examiner, 2020. december 26., www.irishexaminer.com/news/arid-40197081.html.

¹¹ *Brexit: Boris Johnson Hails Free Trade Deal with EU*, BBC, 2020. december 24., www.bbc.com/news/uk-politics-55435930.

¹² *Brexit: The Reality Dawns*, BBC, 2021. január 8., www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-business-55584500.

A brexitmegállapodás túlnyomórészt az áruk szabad áramlására koncentrált (a szövegben többször említik a halászatot, mint a pénzügyi szektort), és nem tudta elérni a londoni pénzügyi szolgáltatások automatikus hozzáférését az európai piachoz. Ennek első hatásai máris drámaiak: Amszterdam már 2021 januárjában átvette Londontól a legnagyobb forgalmat lebonyolító európai tőzsde pozícióját, és Párizs, Frankfurt és Dublin is növekedést könyvelhetett el.¹³ A következő időszak egyik fontos kérdése lesz, hogy az EU elismeri-e a brit pénzügyi szabályozás kompatibilitását az európai szabályokkal, és megkapják-e a szükséges engedélyeket vagy sem. Addig is talán nem túlzás úgy értelmezni a történeteket, hogy az EU érzékeltetni kívánta a britekkel: a kilépés fáj, a távozásnak ára van.

A halászati jogok kérdése is a tárgyalások elhúzódó témái közé tartozott, és ezen a téren sem varrtak el minden szálát. A karácsonyi megállapodás egy öt és fél éves átmeneti időszakra rendezte a kérdést, oly módon, hogy addig a britek a korábbinál 25 százalékkal több halat foghatnak a brit vizeken, majd ezt követően a két fél újratárgyalja a kvótákat. A britek az átmeneti időszak után akár radikálisan is visszaszoríthatják a többi uniós ország flottáit a vizeiken, de ezzel azt kockáztatnák, hogy az EU adót vetne ki a halászati exportcikkeikre.

A halászati kérdéseknél alighanem több embert érint húsba vágóan a munkaerő szabad áramlásának megszűnése. 2021-től kezdve a kilencven napnál hosszabb tartózkodáshoz vízumra lesz szükség a két fél között. A korábban letelepedett uniós állampolgárok tartózkodási engedéllyel maradhatnak az Egyesült Királyságban, de aki a jövőben szeretne ott letelepedni, annak már jóval nehezebb dolga lesz. Ez nem csoda annak fényében, hogy a brexitkampány egyik üzemanyaga a főleg kelet-európai bevándorlókkal szembeni ellenérzések felkorbácsolása volt.¹⁴ A kölcsönös munkavállalást nehezíti továbbá, hogy a diplomák kölcsönös elismeréséről sem született egyezség a 2020-as átmeneti időszakban. Emellett is számos olyan nyitott kérdés van – az adatvédelmi kérdésektől a bűnügyi együttműködés részleteiig –, amelyek jól érzékeltetik, hogy a brexitmegállapodás nem egy lezárt, hanem valójában egy élő dokumentum, amely a kilépés utáni együttműködés főbb kereteit kijelöli ugyan, de az ördög ezúttal is a részletekben lakozik: számos területen még ezután kell megtölteni a kereteket tartalommal.

¹³ *Amsterdam Ousts London as Europe's Top Share Trading Hub*, Financial Times, 2021. február 10., www.ft.com/content/3dad4ef3-59e8-437e-8f63-f629a5b7d0aa.

¹⁴ BÍRÓ-NAGY, SZABÓ, I. m.

A brexit és a monarchia dezintegrációjának lehetőségei

„Ha nem szeretnek engem – nem leszek örökké hivatalban; ha nem szeretik a kormányt – az se. De ha elhagyják az Egyesült Királyságot, az örökre szól” – mondta David Cameron brit miniszterelnök szokatlanul személyes hangvételű beszédében 2014 őszén, néhány nappal a skót függetlenségről szóló népszavazást megelőzően.¹⁵ A többség akkor, 2014. szeptember 18-án végül az Egyesült Királyságban maradást választotta;¹⁶ ugyanúgy az unió fenntartása mellett szavaztak, ahogy a brexitreferendumon elsőprő többségük, 62 százaléuk az EU-tagság mellett szavazott.

Ez utóbbi, 2016-os népszavazás Cameron politikai pályájának végét jelentette, az EU-ból való brit kilépés pedig újra megnyitotta a skót függetlenség 2014-ben generációkra rendezettnek hitt kérdését. Noha az újabb függetlenségi referendum ötlete már közvetlenül a 2016-os brexitvokst követően is előkerült, a Skóciát kormányzó Skót Nemzeti Párt (SNP) végül a 2021. májusi választásokat megelőző kampányának emelte központi elemévé, azaz az ígérettel, hogy újabb – borítékolható – győzelme esetén kérni fogja a londoni kormánytól a népszavazás ismételt kiírásának engedélyezését. Felmérések szerint 2020 tavasza óta következetesen többen támogatják a függetlenséget, mint ahányan ellenzik, s a kezdeti hibahatáron belüli különbség 2021 elejére már stabil, 54 százalékos függetlenségpárti többséggé nőtt.¹⁷ Nicola Sturgeon skót miniszterelnök tisztában van az alkotmányos kockázattal, hiszen Westminster hozzájárulása nélkül a helyi parlamentnek nincs joga a témában népszavazást kiírni, Boris Johnson miniszterelnök pedig már 2019. decemberi választási győzelmekor is megerősítette, hogy „legalább negyven évig” nem látja indokoltnak napirendre venni a témát. Kérdéses azonban, hogy egy – a felmérések szerint az eddiginél is nagyobb arányúnak ígérkező – SNP-többségű skót parlamenttel szemben meddig lesz tartható Johnson álláspontja. Az mindenesetre megíjósolható, hogy a „scexit” esetén nemcsak kormánya, hanem a monarchia intézményrendszere kerülne történelmi válságba.

A nemzeti szuverenitás ügyének az EU-tagsággal való összekapcsolása logikus skót válasz a brexitre, tekintve hogy 2016-ban a masszív EU-párti többséggel szemben az angol szavazatok súlya felülírta a „helyi” akaratot.

¹⁵ *David Cameron Makes Emotional Plea to Scotland as Independence Vote Looms*, The Guardian, 2014. szeptember 15., www.theguardian.com/uk-news/2014/sep/15/david-cameron-emotional-plea-scotland-independence.

¹⁶ A skót függetlenségről kiírt 2014-es népszavazásról bővebben lásd BIRÓ-NAGY András, *Mégis jobb együtt*, Élet és Irodalom, 2014. szeptember 26., www.es.hu/cikk/2014-09-26/biro-nagy-andras/megis-jobb-egyutt.html.

¹⁷ *Scottish Nationalists Set for Record Majority, Boosting Independence Push*, Reuters, 2021. január 14., www.reuters.com/article/uk-britain-scotland-poll/scottish-nationalists-set-for-record-majority-boosting-independence-push-idUKKBN29J13Y.

A skót függetlenség előtt álló akadályok közül azonban még a második népszavazás megtartásáig vezető út látszik a legkönnyebbnek. Az igazi stratégiai kérdések sora csak ezt követően jelentkezne: csatlakozhat-e a független Skócia az Európai Unióhoz? Ha igen, mennyi időt venne igénybe a csatlakozási folyamat? Nem veszítene-e többet Skócia a (maradék) Egyesült Királysággal szembeni „kemény” határ gazdaságra és kereskedelemre gyakorolt negatív hatásai miatt, mint amennyit valaha is remélhet az EU-tagságtól?

Az SNP szuverenista politikáját az 1970-es években egy szlogenbe tömörítő „It’s Scotland’s oil!” („Ez Skócia olaja!”) romantikusan leegyszerűsítő üzenetével szemben 2021-ben világosan látszik, hogy az EU-csatlakozás érdekében kivívott függetlenség minimum kétélű fegyver. És nem pusztán azért, mert a tartósan alacsony olajárak mellett az északi tengeri szénhidrogén-kitermelésből származó költségvetési bevételek aligha lennének elegendők a gazdasági szuverenitáshoz. Ami az 1970-es évekhez képest szembeötlő, hogy Skócia és az Egyesült Királyság gazdasági-kereskedelmi integrációja olyan mélységet és minőséget képvisel, ami jócskán túlmutat két, egymással szomszédos ország hasonló viszonyrendszerén. Egy komoly politikai vitát generáló modellszámítás szerint a függetlenséggel járó nemzetgazdasági veszteség mértéke Skócia számára a két-háromszorosa annak, mint amit a brexit jelent, s ezt a negatív hatást még a remélt EU-csatlakozás sem egyenlítené ki. Sőt ez utóbbi rövid távon egyenesen tovább fokozná, elsősorban a (maradék) Egyesült Királysággal való gazdasági integráció felszámolásának negatív hatásaként.¹⁸ A modell alapján a brexit, a függetlenné válás és az EU-n kívüli lét együttesen 6,5–8,7 százalékkal vetné vissza az egy főre jutó skót GDP-t, végeredményét tekintve pedig – s talán Edinburgh számára a leginkább sokkoló módon – hosszú távon még az EU-csatlakozás sem hozna érdemi fellendülést. Ennek sokrétű okai közül a leginkább szembeötlő, hogy a skót kereskedelem volumene négyszer akkora a brit partnerekkel, mint az EU-val.¹⁹

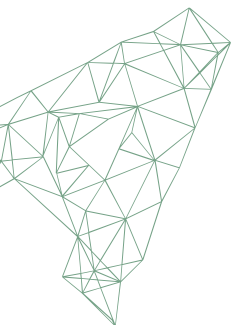
Egy rendkívül nyitott, közepes méretű gazdaság számára, mint Skócia, a függetlenné válás önmagában komoly gazdasági kockázatokat rejt. A korántsem egyértelmű EU-csatlakozás²⁰ bizonytalan gazdasági előnyeivel szemben az Egyesült Királysággal fenntartott piaci integráció komoly

¹⁸ A London School of Economics által jegyzett elemzésre még a skót kormány is reagált, természetesen vitatva az abban foglaltakat. Lásd HUANG, Hanwei, SAMPSON, Thomas, SCHNEIDER, Patrick, *Disunited Kingdom? Brexit, Trade and Scottish Independence*, LSE, 2021. február 3., cep.lse.ac.uk/pubs/download/brexit17.pdf.

¹⁹ 2017-ben a skót export 61 százaléka Nagy-Britannia piacaira irányult, miközben importjának kétharmada érkezett onnan. Skócia második legnagyobb exportpiaca az Egyesült Államok (ide azonban már csak kilencedét értékesíti az Egyesült Királysághoz képest), és csak ezt követik az EU-tagállamok. Lásd HUANG, SAMPSON, SCHNEIDER, *l. m.*

²⁰ A skót csatlakozással szembeni álláspont legnyitottabb képviselője (belpolitikai okok miatt) Spanyolország. A madridi kormány nemrég még egy diplomatáját is felmentette, amiért az megengedőbben nyilatkozott a kérdésben. Lásd *Spain Fires Diplomat in Scotland over EU Membership Letter*, Politico, 2019. június 8., www.politico.eu/article/spain-fires-diplomat-in-scotland-over-eu-membership-letter.

ellenérv a gazdasági szuverenitásról folytatott vitákban. A másik oldalon London számára a scoxit lehetsége túlzás nélkül a monarchia egzisztenciális válságát testesíti meg. Az 1707 óta fennálló angol–skót unió felbomlása ugyanis az akut politikai krízisen túlmutató precedensként kikezdhetné az amúgy is törékeny – a közelmúltig fegyveres konfliktustól és politikai terrorizmustól terhelt – északír stabilitást, aminek fenntartását pont a brexit tette még nehezebbé; de még az Egyesült Királyságon belül hagyományosan leggyengébb (politikai) artikulációjú walesi nemzeti identitás ügyét is felerősíthetné.

Az északírek számára a sziget déli felével való egyesülés már a brexit nélkül is sokszorosán traumatizált kérdés. Ha a brit kilépés miatt rájuk szabott Northern Ireland Protocol folyamánként – vagyis a szigetország belső határának a nagypénteki egyezményben foglaltak szerinti nyitvartatása érdekében – az Ír-tengeren létrejövő vámhatár tartósan kezelhetetlen kereskedelmi torzulásokhoz vezet, akkor az idő egyre inkább a gazdaságilag amúgy is sikeresebb dél felállítandó unió narratíváját erősítheti. Egy 2021. januári felmérés szerint bár a teljes népességen belül a relatív többség (47 százalék) még a status quót preferálja az ír egyesüléssel szemben (42 százalék), figyelemre méltó módon a 18–44 évesek körében ezek az arányok már teljesen kiegyenlítődnek.²¹ Ráadásul pont ez az a korosztály, amelynek számára a 2021. év elején, vagyis a brexit „beállta” pillanatában a vámhatáron megnövekedett bürokratikus akadályok miatt üresen álló bolti polcok, a késéssel kézbesített Amazon-küldemények vagy a Nagy-Britanniából a családi látogatásra áthozni nem engedett háziállatok okozta frusztráció tartósan a hétköznapok részévé válhat. Ha pedig egyre több jel utal arra, amit eddig egyetlen komolyan vehető modellezés fogalmazott meg, miszerint a sziget észak–déli egyesítése hosszú távon akár 4–7,5 százalékkal emelné az egy főre jutó északír GDP-t,²² miközben a brexit okozta ellátási zavarok állandósulása tovább ront az amúgy is alacsonyabb versenyképességű országrész gazdaságán, az az alkotmányos status quo megkérdőjelezését is legitim politikai témává emelheti.

Az északírhez képest jóval kevésbé toxikus, ám nem kevésbé figyelemre méltó folyamat jelei mutatkoznak Walesben is, ahol a YesCymru függetlenségpárti szervezet megbízásából végzett felmérések szerint jelenleg a véleményt nyilvánítók harmada szuverenitáspárti.²³ Nem is az arányszám a meglepő, hanem az a tény, hogy ez mindössze egy év alatt tizenegy százalékponttal nőtt, miközben a 2016-ban Angliához hasonlóan kilépéspárti

²¹ JOHNSON, Ian, *Is the Tide Turning on Irish Reunification?*, The Independent, 2021. február 7., www.independent.co.uk/news/uk/politics/ireland-irish-unity-reunification-vote-brex-it-b1798350.html.

²² *Modeling Irish Unification*, KLC Consulting, 2015. november 17., www.cain.ulster.ac.uk/issues/unification/hubner_2015-08.pdf.

²³ JENKINS, Simon, *England Should Take Welsh Support for Independence Seriously Before It's Too Late*, The Guardian, 2021. február 15., www.theguardian.com/commentisfree/2021/feb/15/britain-welsh-support-independence-nationalism-wales.

walesiek relatív többsége (44 százalék) ma már visszalépne az EU-ba, s csak 38 százalékuk tart ki az EU-n kívüli lét mellett. Figyelembe véve a walesi gazdaság számára kulcsfontosságú mezőgazdasági és halászati szektort, a brexit ezekre gyakorolt negatív hatása hosszú távon akár sorsfordító jelentőségűvé is válhat.²⁴

E centrifugális erők összeadódásának akár csak az elméleti lehetősége is érthetővé teszi, miért tiltakozik a leghatározottabban London a skót szuverenitás újbóli napirendre tűzése ellen. Ez ugyanis olyan folyamatokat katalizálhat szerte az Egyesült Királyságban, amelyek jelentőségükben még a brexitet is messze felülmúlják.

A „Global Britain” mítosza

2020 februárjában Boris Johnson a „több évtizednyi hibernációból” való visszatérésként és az „újra visszaszerzett hatalom” lehetőségeként jellemezte a brexitet, amelynek révén az ország ismét helyet szerez magának a világban mint „a globális szabadkereskedelem élharcosa”.²⁵ A nemzeti szuverenitásnak az Európai Uniótól való visszaszerzése a kilépéspártiak számára annak ígéretét hordozta, hogy a britek újra saját jogon válnak a nemzetközi kapcsolatok meghatározó szereplőivé. Hogy a brexit utáni Egyesült Királyság végül a szabadkereskedelmi megállapodások új globális sikerszereplője lesz-e, az alighanem csak hosszabb távon derül majd ki, az ambíciókat azonban több szempontból is árnyalni érdemes.

Az Egyesült Királyság nem globális szereplő – sem politikai, sem gazdasági tekintetben. Már 1945 óta nem az, hanem egy regionális (európai) hatalom, s a valóság és e vélelmezett szerep közti különbség fő forrása az Egyesült Államokkal való „special relationship” (különleges kapcsolat), valamint maga az EU-tagság volt. Sőt Washington számára ez utóbbi volt az, ami a britek jelentőségét felértékelte. Philip Stephens találó megfogalmazásában az Egyesült Királyság egy „globális kitekintéssel bíró európai hatalom, amelynek amerikai befolyását brüsszeli jelenléte erősítette – és fordítva”.²⁶ A miniszterelnök fent idézett beszédéből is kiviláglik, hogy a brexipárti konzervatív fősodor tudatosan egyenlőségjelet tett a nemzeti szuverenitás és a globális szintéren viselt státus közé, mintha az előbbi törvényszerűen keletkeztetne nagyobb cselekvőképességet az utóbbi téren. Ehhez képest a globális ambíciójú Egyesült Királysággal ápolat kapcsolatok

²⁴ Adam Price, a szuverenista Plaid Cymru párt vezetője egy Twitter-bejegyzésben sokatmondóan meg is jegyezte, hogy a függetlenségpárti walesiek aránya épp a tíz évvel ezelőtti skóttal azonos szintű.

²⁵ Boris Johnson 2020. február 3-i beszéde: www.gov.uk/government/speeches/pm-speech-in-greenwich-3-february-2020.

²⁶ STEPHENS, Philip, *From Suez to Brexit and Back Again: Britain's Long Search for a Role*, Financial Times, 2021. január 15., www.ft.com/content/7192f64a-bbc4-4a95-9686-c9a3beb884ea.

még az EU maradék 27 tagállama számára is – Írország egyedüli kivételével – kevésbé fontosak, mint a kínai, az orosz, az amerikai, sőt a nyugat-balkáni kapcsolatok.²⁷

Minden brexitpárti állítás ellenére az Egyesült Királyság kereskedelmi, kulturális, politikai és társadalmi szempontból Európához gravitál, s nem csak az évtizedes EU-integráció következtében. Az Egyesült Királyság még az első világháborút megelőző, valóban globális „Pax Britannica” korszakában is külkereskedelme negyven százalékat Európával bonyolította – nagyjából a mainak megfelelő arányt.²⁸ Önmagában a brexit sem ezt, sem a többi téren meglévő kölcsönös egymásra utaltságot nem fogja tudni felülírni – vagy csak rendkívül hosszú távon. A kereskedelmi kapcsolatokat leíró „gravitációs modell” értelmében két állam vagy régió között az áruforgalom nagysága egyenesen arányos a szóban forgó nemzetgazdaságok méretével és fordítottan aránylik a köztük meglévő fizikai távolsághoz. Ezen pedig nem változtat sem a szolgáltatások, sem a kommunikáció globálissá válása. Az Amerikával meglévő közös kulturális gyökerek ellenére is egyelőre áthidalhatatlan politikai viták terhelik a két ország között kötendő szabadkereskedelmi megállapodást az agrárpar, az egészségügy és a gyógyszeripar területén. Ami pedig a piacok méretéből adódik: még ha London adott esetben az EU-hoz képest jobb feltételekkel tudna is kereskedelmi megállapodást kötni harmadik országokkal, utóbbiak logikus módon a britnél ötször nagyobb uniós gazdasági térrel való kapcsolatot prioritizálnák.²⁹

Ezzel a britnél ötször nagyobb EU-s gazdasággal Londonnak elemi érdeke lesz fenntartani meglévő kereskedelmi kapcsolatait, és nem csak a gazdasági racionalitás miatt. A Theresa May vezette kormány az akkor szóba jöhető EU-megállapodások lehetséges hatásairól készítettett egy modellszámítást, amelyből kiderült: nincs olyan forgatókönyv, amely legalább tizenöt éves távlatban ne számolna gazdasági visszaesssel.³⁰ A „norvég”, „kanadai” vagy „WTO-típusú” (megegyezés nélküli) kilépés átlagosan két-, öt- és nyolcszázalékos lassulást jósolt – azonban szignifikáns regionális eltérésekkel, méghozzá ironikus módon a leginkább kilépéspárti északkelet és West-Midlands számára az országos előrejelzésnél sokkal rosszabb kilátásokkal. Ezzel szemben London (hatvan százalék maradéspárti voks mellett) várhatóan az országos visszaesés felével számolhat a brexit várható gazdasági hatásait illetően, nem kis mértékben valóban globális és diverzifikált kapcsolatrendszerének

²⁷ CRAWFORD, Alan, *Brexit Britain Can't Escape Its History and Geography*, Bloomberg, 2021. január 2., www.bloomberg.com/news/articles/2021-01-02/brexit-britain-can-t-escape-its-history-and-geography.

²⁸ STEPHENS, I. m.

²⁹ OLIVER, Tim, WALSHE, Garvan, *Making a More European Britain. The Political, Economic and Societal Impacts of Brexit*, Wilfried Martens Centre for European Studies, 2020. május 20., www.martenscentre.eu/wp-content/uploads/2020/03/2eme_brexit_paper-v4-web.pdf.

³⁰ A bizalmas anyag hamar kiszivárgott, nem kis politikai vihart okozva. Lásd PARKER, George, *Leave-Voting Areas to Be Hit Hardest by Brexit*, Financial Times, 2018. február 8., www.ft.com/content/33c51a40-0c5c-11e8-839d-41ca06376bf2.

közönhetően. Előállhat tehát az a konzervatívok számára politikailag kifejezetten nehéz helyzet, hogy a hatvanszázalékos brexipárti országreszek pont az EU-val való kereskedelemnek való kitettségből fakadó visszaesés miatt válnak a kilépés legnagyobb veszteseivé.

Vélhetően ezt a kockázatot is beárzva hangoztatja a konzervatív főszó, hogy a brexittel az Egyesült Királyság a globális szabadkereskedelem élharcosa lesz; a „Singapore-on-Thames” („Szingapúr a Temze partján”) motívumával is operáló kommunikációs kampány rendszeresen az EU kétségtelenül bonyolult szabályozói rendszerétől való megszabadulásban látja a brit gazdaság új globális lehetőségét. Csakhogy a valóságban a brit már jelenleg is Európa, sőt a világ egyik leginkább deregulált gazdasága, és a további „áramvonalasítás” vélhetően már olyan területeket érintene, mint az egészségügyi, munkajogi vagy környezetvédelmi előírások.³¹ Egyrészt ezen a téren a brit kormány kezét valamennyire megköti a 2020. karácsonyi megállapodás, másrészt pedig minimum kérdéses annak a politikai támogatottsága, hogy a mindenkori kormány ilyen áron próbáljon javítani az ország globális kereskedelmi pozícióján és tőkevonzó képességén.

A brexit után

Az Egyesült Királyság Európai Unióból történő kilépése nem jelenti a brexit folyamatának lezárását. Sőt a 2020. decemberi megállapodáskor csak átmenetileg rendezett kérdések, a két fél jövőbeni gazdasági-kereskedelmi együttműködésének nyitva hagyott elemei, az EU és az Egyesült Királyság politikai kapcsolatai körüli kérdőjelek, valamint ez utóbbi dezintegrációs kilátásai mind abba az irányba mutatnak, hogy a Boris Johnson által csak „gyermekbetegségeként” minősített fennakadások valójában súlyos válságok lehetőségét hordozzák.

A brexitnek a brit politikára gyakorolt hatását lehetetlen túlbecsülni – ez az ügy az elmúlt negyven évben, Margaret Thatcher óta minden hivatalban lévő konzervatív miniszterelnök bukásában főszerepet játszott. Toxikusságára jellemző, hogy a Jeremy Corbyn vezette Labour sem tudta kivonni magát politikai következményei alól. A kilépésprojekt beteljesülésével a brit politika egyik fő törésvonala veszett el: a brexit az új origó, az a keretrendszer, amelynek gyökeres megváltoztatása középtávon elképzelhetetlen. Egy újabb népszavazás kiírása irreális, a korábban ezt követelő, az ügy politikai artikulációjában bízó szereplők – főként a Liberális Demokraták – légtüres térbe jutottak.³² Hozzájuk hasonlóan, ironikus módon, releváns téma nélkül

³¹ Oliver, WALSHE, *l. m.*

³² A párt a 2019. decemberi előre hozott parlamenti választáson súlyos vereséget szenvedett, vezetője saját választókerületét is elbukta. Lásd *Election Results 2019: Lib Dem Leader Jo Swinson to Step Down*, BBC, 2019. december 13., www.bbc.com/news/election-2019-50771123.

maradt Nigel Farage és a Brexit Partyből alakult pártja, a Reform UK is. Az uniós tagság tematikája belátható időn belül egyedül az SNP szempontjából bír jövőbe mutató politikai jelentőséggel, a párt azonban identitásából adódóan is regionális formáció marad, az esetleges skót szuverenitástól függetlenül.

A brexit az Európai Unió belpolitikáját is óhatatlanul átalakítja. Az Egyesült Királyság kilépésével a korábban London szabadpiaci-antiprotekcionista, atlantista, antiföderalista, a német–francia tengellyel markánsan szembehelyezkedő politikáját csendben támogatók egy befolyásos vezető és szövetségest veszítettek el. A „brexitárvák” egyelőre formálódó koalíciói (a „fukarok”, az új „Hanza-szövetség” stb.)³³ mellett Angela Merkel kancellár 2021-es távozásával a német–francia viszonyban – valószínűleg csak átmenetileg – erősödhet Párizs pozíciója, az eurózóna EU-n belüli gazdasági-politikai súlya pedig jelentősen megnövekedhet.

Várhatóan ezek a hosszú távú mozgások is hatással lesznek arra, hogyan alakul a jövőben az EU és az Egyesült Királyság kapcsolata. A kezdeti jelek mindenesetre korántsem biztatók. A 2016-os népszavazástól a 2020. decemberi megállapodásig vezető tárgyalássorozat számtalan holtpontra, a jövőbeli kapcsolatok több rendezetlen kérdése vagy az a konkrét eset, amikor az északír nemzetrész státuszának nehézsége miatt egy ponton a brit kormány a nemzetközi jogi kötelezettségeinek felfüggesztését is kilátásba helyezte, inkább egy jövőbeni rossz szomszédi viszonyra enged következtetni. Noha mindkét fél elemi érdeke lenne ennek elkerülése, akár az EU londoni nagykövetének diplomáciai státusza körüli vita, akár a koronavírus elleni védőoltások ellátási nehézségei miatt az Európai Bizottság részéről felvetett (majd néhány óra elteltével visszavont) exportkontroll Észak-Írországra való kiterjesztése súlyos kölcsönösen bizalomhiányos helyzetre enged következtetni. A mindkét fél részéről elszenvedett megannyi emberi, politikai és diplomáciai sérelem pont azt a folyamatot nehezíti meg, amely elengedhetetlenül szükséges lenne az 1945 utáni brit–európai együttélésben bekövetkezett legnagyobb törés valamilyen mértékű korrekciójához.

³³ HALL, Ben, PEEL, Michael, *Brexit Leaves EU's 'Orphans' to Fend for Themselves*, Financial Times, 2020. február 6., www.ft.com/content/9b75e4ce-466d-11ea-ae2-9ddbdc86190d. A „brexitárvák” egy meg nem nevezett svéd diplomata találó kifejezése, lásd TAYLOR, Paul, *Brexit Redraws EU Alliances*, Politico, 2018. április 14., www.politico.eu/article/brexit-redraws-eu-alliances-coalitions-stop-france-and-germany-deeper-integration.